

تولید محتوای هویت‌ساز

فریبا نامداری

دبیر دبیرخانهٔ کشوری ادبیات فارسی استان کردستان

چیمین خوشنمای بهرامی

عضو دبیرخانهٔ کشوری ادبیات فارسی استان کردستان

هویت‌سازان، این بخش از کتاب، علاوه بر بیان ناگفته‌ها، می‌تواند جایگاهی برای شناساندن فرهنگ و ادبیات بومی، آداب محلی و نیازهای ویژهٔ نوجوانان باشد.

یکی از تجربه‌های موفق و قابل تأمل در این زمینه، تدوین درس آزاد با عنوان «شاهنامه و مردم» بود که دبیرخانهٔ کشوری کیفیت‌بخشی به ادبیات متوسطهٔ اول آن را به انجام رساند. هم‌زمان با شیوع ویروس کرونا و لزوم ادامهٔ روند تدریس در مدرسهٔ تلویزیونی، برای اولین بار در رسانهٔ ملی، درس آزاد تدریس شد. از آنجا که دانش‌آموزان سراسر کشور مخاطب و بینندهٔ این برنامه‌ها بودند، دبیرخانهٔ ادبیات فارسی موضوعی را برای تولید محتوای درس آزاد تدوین و تدریس کرد که به‌نوعی برای همهٔ ایرانیان شناخته‌شده و ارزشمند باشد.

از آنجا که شاهنامه به‌عنوان سند هویت ملی ایرانیان همیشه مورد توجه بوده‌است و داستان‌های آن در گذشتهٔ این آب و خاک ریشه دارد، محتوای درس آزاد با عنوان «شاهنامه و مردم» تهیه و تولید شد. در تدوین این درس از دانش‌آموزان استان‌های متعدد درخواست شد روایت‌هایی از شاهنامه را که در استان یا شهر و روستایشان مشهورند، به زبان، گویش یا لهجهٔ

نقش ارتباطی، در ایجاد هویت در افراد مؤثر است. زبان در تولید و بازتولید فرهنگ و هویت ویژهٔ هر جامعه نقش مهمی دارد. در کشور ما، به خاطر تنوع اقوام، زبان هم تنوع و تعدد دارد. زبان فارسی که به‌عنوان زبان رسمی در مدرسه‌ها تدریس می‌شود، از جمله عواملی است که سبب همگرایی، وحدت و اتحاد می‌شود.

همراه با تقویت این یکپارچگی، لزوم توجه به ویژگی‌های هویت قومی نیز سبب افزایش همدلی و تحکیم هویت ملی می‌شود. **شیخاوند** در تحقیقی با عنوان «بازتاب هویت اقوام ایرانی در کتاب‌های درسی دوره‌های ابتدایی و متوسطه» دریافت که کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی و جامعه‌شناسی در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی به مقولات فرهنگ و هویت قومی نپرداخته‌اند. هرچند به نظر می‌رسد این امر با توجه به تقویت انسجام ملی انجام شده باشد، اما عدم توجه به مؤلفه‌های مرتبط با قومیت‌ها، در نهایت به تضعیف جایگاه هویت ملی منجر خواهد شد (رضایی کلانتری، حسن‌زاده و همکاران، ۵۷: ۱۳۹۰).

در کتاب‌های فارسی، فصل ادبیات بومی و درس‌های آزاد فرصت‌های بسیار مناسبی هستند برای دانش‌آموزان و دبیران گرامی تا به موضوع‌های مرتبط با

مدرسه در کنار نقش‌های آموزشی و تربیتی، در هویت‌بخشی به دانش‌آموزان نقش مهمی دارد. تأثیر محتوای کتاب‌های درسی، روش‌های تدریس و فضای آموزشی در شکل‌گیری هویت، به‌عنوان بخش مهمی از وجود انسان، بسیار قابل توجه است.

صاحب‌نظران برای هویت تعریف‌های متعددی ارائه کرده‌اند. جامعه‌شناسان هویت را عبارت از احساسی می‌دانند که فرد در جامعه به آن دست می‌یابد و با تکیه بر اشتراکات یا تفاوت‌هایی که با گروه‌های دیگر دارد، به درک احساس هویت مستقل می‌رسد (لک، ۱۳۸۴: ۱۱۳).

هویت چارچوبی است پویا که بیشتر به شکلی از آگاهی به خود، جامعه، فرهنگ، تاریخ و آینده القا می‌شود. این چارچوب سرزنده، پویا و در حال تحول است (رجایی، ۱۳۸۲). هویت به معنی چیستی و کیستی است و از نیاز طبیعی انسان به شناخته‌شدن در پیوند با چیزی یا جایی برمی‌آید. این نیاز به وابستگی، ریشه‌های ذاتی یا غریزی در انسان دارد و برآورده‌شدن آن، موجب خودآگاهی فردی می‌شود (مجتهدزاده، ۱۳۸۴: ۹).

عناصری که باعث هویت‌بخشی می‌شوند، بر حسب شرایط و مقتضیات هر جامعه فرق می‌کنند. یکی از عوامل مؤثر بر هویت، زبان است که علاوه بر

«شاهنامه فردوسی»
رزم کاووس با
شاه هاماوران

از این رو می‌توان با استفاده از ظرفیت کتاب فارسی، به‌ویژه درس آزاد، مشترکات و همانندی‌های اقوام ایرانی را با زبان فارسی مورد توجه قرار داد و همبستگی و هویت ملی نوجوانان و جوانان را تقویت کرد.

هویت‌بخشی نوجوانان و جوانان از آموزش‌های تمام نهادهای جامعه متأثر است. آموزش و پرورش نیز در کنار سایر نهادها، با تدوین برنامه‌های کارآمد، تدوین محتوای مناسب، و آموزش صحیح معلمان برای بهره‌گیری از روش‌های مطلوب تدریس، می‌تواند در شکل‌گیری این مهم نقش بسزایی داشته

باشد و فضایی ایجاد کند تا دانش‌آموزان کشور عزیزمان ایران، قدر داشته‌های فرهنگی خود را بیشتر بدانند و برای حفظ و نگهداشت این گنجینه‌ها تلاش کنند. بدیهی است این کار به همگرایی و اعتمادبه‌نفس می‌افزاید و از خطر تهاجم فرهنگی می‌کاهد.

می‌شود. بنابراین، توجه به زبان مادری در نقاط مختلف کشور باعث تضعیف هویت ملی نمی‌شود، بلکه افتخارات فرهنگی در حیطه زبان و ادبیات اقوام مختلف به همه ایرانیان تعلق دارد. در رویکردی که مدل غیرخطی نامیده می‌شود، صاحب‌نظران بر این باورند که می‌توان در عین حال که هویت ملی را در جامعه تقویت کرد، افراد از هویت قومی بالایی نیز برخوردار باشند. چه بسا این دو نوع هویت می‌توانند همدیگر را تقویت کنند (میرزایی، آقاییاری هیر و ...، ۱۳۹۲: ۶۶).

در تدریس درس فارسی، معرفی آثار ادبی ارزشمند و معتبری که در میان اقوام ایرانی مشترک و شناخته شده‌اند و استفاده از آن‌ها به همان شکلی که در زبان‌ها و گویش‌های مختلف نگاشته و روایت شده‌اند، مخاطبان و فراگیرندگان، به‌ویژه دانش‌آموزان را به غنا و ظرفیت‌های زبان مادری‌شان آگاه می‌کند و گویندگان دیگر زبان‌ها را با تنوع زبان‌ها و گویش‌ها در سراسر کشور آشنا می‌کند.

خود روایت کنند. جست‌وجو، مطالعه و بررسی برای یافتن چنین روایت‌هایی، علاوه بر تشویق به کتاب‌خوانی، انگیزه‌ای ایجاد کرد تا معلمان و دانش‌آموزان نسبت به این موضوع و موضوع‌های مشابه کنج‌کاو شوند و به منابع شفاهی و مکتوب بسیاری مراجعه کنند. نتیجه کار بسیار درخور توجه بود؛ روایت‌های متعددی با اجراهای خلاقانه و هنرمندانه دانش‌آموزان از استان‌های گوناگون دریافت شد. این اجراها در زمان تدریس درس آزاد از تلویزیون پخش شدند و دانش‌آموزان سراسر کشور، علاوه بر شنیدن داستان‌هایی از شاهنامه، با تعدادی از زبان‌ها، لهجه‌ها و گویش‌های مردم ایران آشنا شدند.

اجرای این‌گونه برنامه‌ها، علاوه بر دستیابی به اهداف آموزشی، مردم را از وجود تجربه‌ها و مشترکات فرهنگی آگاه می‌کند و سبب آشنایی، احساس همدلی و همبستگی بیشتر میان تمامی اقوام

توجه به زبان مادری در نقاط مختلف کشور باعث تضعیف هویت ملی نمی‌شود، بلکه افتخارات فرهنگی در حیطه زبان و ادبیات اقوام مختلف به همه ایرانیان تعلق دارد

* منابع

۱. رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲). مشکل هویت. نشر نی، تهران.
۲. رضایی، مرضیه و همکاران (۱۳۹۰). تأثیر مؤلفه‌های آموزش و پرورش در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار. سال پنجم. شماره ۳. پاییز ۱۳۹۰.
۳. لک، منوچهر (۱۳۸۴). هویت ملی در شعر دفاع مقدس. فصلنامه مطالعات ملی. سال ۶. شماره ۲.
۴. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۴). دموکراسی و هویت ایرانی. سالنامه سیاسی و اقتصادی. شماره ۲۲۱ تا ۲۲۲.
۵. میرزایی، حسین و همکاران (۱۳۹۲). بررسی عوامل مرتبط با هویت ملی و هویت قومی. فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی. سال سوم. شماره نهم. زمستان ۹۲.